

uttolkas som fenomenaliteten hos alla fenomen.

Den femte delen knyter samman helheten genom en omtolkning av de heideggerianska begreppen vara och tid. I ljuset av Marions Uppenbarelsebegrepp omtolkas varat som en gåva som speglas i Kristi kenotiska självutgivelse: Endast genom att erkänna att ett annatstans bortom varat träder in i världen kan varat själv tas emot som gåva. Tiden, i sin tur, förstås som något som måste vara ständigt öppet för ett beslut. Som Marion hävdar så måste vi välja mellan teleologi och eskatologi. Inför Guds annatstans ställs människan inför ett avgörande i nuet: att antingen inkludera det absoluta i historien eller historien i det absoluta.

Marions framställning är originell och imponerande i sin omfattning. Ändå väcks frågor kring hans val av motståndare. Kritiken av skolastisk metafysik är väl underbyggd, men samtida metafysiker som William Desmond, David Bentley Hart, Catherine Pickstock och John Milbank – liksom deras förgrundsgestalter, som von Balthasar, Ferdinand Ulrich och Erich Przywara – delar redan hans skepsis mot en epistemologiserad senmedeltid. Det är sant att Marions läsning av Thomas och Suárez fångar vissa drag som kommit att präglade den skolastiska traditionen. Men det finns också andra metafysiska röster idag som plockar upp samma arv och visar på mer dynamiska möjligheter.

För den som vill kritisera dagens metafysik framstår det därför som mer givande att engagera samtida röster än att fortsätta bearbeta Heideggers onto-teologiska kritik. I en sådan dialog kunde Marions fenomenologiska förståelse av Uppenbarelse vinna fler allierade än han själv räknar med, särskilt hos dem som utvecklar trinitariska ontologier präglade av relation och paradox, såsom Przywara, Milbank och Hart. Redan von Balthasar, som Marion själv ofta anför, skulle knappast acceptera en skarp uppdelning mellan en fenomenologisk och en metafysisk treenighet. Dessutom kan man fundera om inte en mer generös förståelse av teleologin

och skapelsens utveckling kan förenas med den eskatologiska sprängkraft som Marion betonar.

Vad som står på spel i Marions kategoriska uppgörelse med metafysiken är i grunden frågan om hur inkluderande en teologisk vision av verkligheten kan vara. Kanske bör man i detta fall, i stället för att välja, låta skillnaderna bestå i en fruktbar spänning som kulminerar i Kristus. Liksom Kristus förenar himmel och jord, det gudomliga och det mänskliga, kan vi betona ”och” snarare än ”eller”. Oavsett detta står det klart att Revelation Comes from Elsewhere är ett betydande bidrag. För både metafysikkritiker och metafysikförsvarare erbjuder boken en viktig plattform för vidare samtal och förnyad reflektion kring uppenbarelseens teologiska betydelse.

Elias Kjörk

Doktorand i systematisk teologi

Göteborgs universitet

DOI: 10.51619/stk.v102i1.28863

Anders Gerdmar, Torbjörn Aronson & Pavel Hoffma (red.). *Bibeltro. Nio teologer om bibelsyn och bibelbruk*. Uppsala: STH Academic, 2022. 379 s.

Denna bok är i huvudsak tillkommen vid det teologiska forskarseminariet på Skandinavisk teologisk högskola. Två andra författare har bjudits in, Christian Braw och Karl-Henrik Wallerstein.

Genomgående för flera av bidragen är en kritik mot det som brukar kallas historisk-kritisk metod. Exempelvis hävdas det här ibland, och då inte sällan med bravur, sådant som att historisk-kritisk metod inte primärt är historisk utan drivs av en sekulariserad världsbild. Metoden har rötterna i upplysningen och är så immanent att den lätt blir ateistisk.

Wallerstein berättar om konflikten mellan universitet och kyrkan och menar att de i stället kan och bör komplettera varandra. Universiteten kan och bör ge kunskap som stärker tron i stället för att ifrågasätta den. Det som ofta kallas historisk-kritisk metod

leder människan till två samtidiga sanningar, kyrkans och akademins. Wallerstein exemplifierar sin bibelsyn med två exempel där det inobibliska och klassiska materialet visar på andra svar än mycket av den moderna forskningen som av honom finnes svag och spekulativ. De två exemplen är dels att Mose är den huvudsaklige författaren av Moseböckerna och dels att Jesaja ligger bakom hela den bok som bär hans namn.

Ingrid Faro menar i sin artikel "Därför tror jag på en historisk Adam och Eva", vars titel väl beskriver innehållet, att historia och teologi i Bibeln hör ihop. Gud verkar i historien. Försöker man separera teologin från historien gör man Gud avlägsen och abstrakt, främmande från vår verklighet. I Faros mening underbyggs också Adam och Evas historicitet av de teologiska nytestamentliga hänvisningarna till dem, som Pauli om Jesus Kristus som den andre Adam.

Detta är de enda två helt exegetiska bidragen i denna bok.

Göran Lennartssons artikel går rakt in i problematiken kring den historisk-kritiska metoden, dess närhet till ateismen och den konflikt mellan tro och kyrka som detta resulterar i. Lennartsson betonar hur historisk-kritisk metod kan förneka en berättelses historicitet och se den endast som en berättelse. Alltså är annan exegetik mer historisk än den historisk-kritiska. Även annan vetenskap som språkvetenskap och arkeologi är viktig för bibelvetenskapen.

Braw skriver om hur Bibeln uppfattats och lärts ut från och med reformationen, specifikt Uppsala möte 1593, till och med *Lilla boken om kristen tro* från 1992 och *Befrielsen – Stora boken om kristen tro* från 1993. Utvecklingen från reformationen fram till några av det tidiga 1900-talets mest använda konfirmandböcker var förvisso föränderlig, menar Braw, men inte självmotsägande: Man ansåg att Bibeln, Guds ord, är klar och tillräcklig och att den helige Ande hjälper oss att förstå den. Denna föreställning motsades först i de båda böckerna tänkta att presentera kristen tro för svenskarna under tidigt 90-

tal, böcker där man i stället för tro uttryckte tvivel och sökte befria kyrkan från förtröstan till osäkerhet. Motsättningen mellan 1593 och 1993 är den tyngsta bland många tänkvärda och viktiga slutsatser i Braws artikel.

Också Torbjörn Aronson, Hans Sundberg och Pavel Hoffman skriver tydlig teologihistoria. Aronson studerar luthersk teologi i Tyskland och hur den kom att påverka det sena 1800-talets Sverige. Bland de han behandlar är Gottfrid Billing. Aronson betonar att hos Billing hör den helige Ande, kyrkan och skriften ihop. Anden har skapat kyrkan och skriften och verkar fortfarande genom dem, inte minst genom att skapa bekännelseskrifterna. Billing är bara en av de teologer och riktningar som Aronson intressant beskriver. Ett tydligt faktafel har dock smugit sig in då Christopher Jacob Boström, professor i praktisk filosofi i Uppsala, omnämns som professor i praktisk teologi.

Boström förekommer också i Sundbergs artikel. Han hörde, tillsammans med Viktor Rydberg, till de fiender som de bibeltroende hade att försvara sig mot under 1800-talet. Sundberg börjar med att redogöra för tidens baptistsamfund, sedan pingströrelsen och de inom denna rörelse ledande personerna Sven Lidman och Lewi Pethrus. En tanke som levtt in i nutiden, i alla fall i pingströrelsen, är den att bibelordets auktoritet leder till en förpliktelse att utöva kyrkotukt. Sundberg beskriver Lidman och Pethrus som väldigt olika. Lidman beskrivs som förkunnare och Pethrus som en reflekterande teolog. Om deras brytning, och om den på något sätt säger något om deras bibelsyn, får vi dock inte veta något.

Hoffman studerar bibelsynfrågan framför allt teologihistoriskt och med tyngdpunkt på 1900-talet. De två tänkare som, i hans mening, kombinerade visar på en rimlig och för andlig tillväxt nyttig bibelsyn är Carl Henry och Karl Barth, alltså en baptistisk och en reformert teolog. Historiskt talar Hoffman gärna om reformatörerna och om protestantismen i motsättning till romersk katolicism. Traditionen och den kyrkliga dogmutveck-

lingen ses som stående i strid med Bibelns ställning. Ska tron ha sitt fäste i traditionen eller i Bibeln? Den enskildes tro och roll i kyrkan blir enligt Hoffman förminskad i en katolsk kyrka till skillnad mot i en protestantisk.

Flera av författarna är tydligt mindre förjusta i katolska kyrkan och dess lärosystem och framför allt den roll som traditionen där spelar. Flera av dem står också i eller nära rörelser som i Sverige är relativt nya och som har sina teologiska rötter i USA. ”Evangelikal” och ”evangelisk” är ord som förekommer i sin anglosaxiska betydelse. Ett annat exempel är hur Anders Gerdmar, med tydlig egen reservation, använder elva sidor åt att diskutera dispensationalismen, uppdelningen av tiden och Guds handlande i olika tidsåldrar, vilken växt fram på de brittiska öarna och framför allt kommit att bli av betydelse i USA. Dessa tankar är knappast relevanta för särskilt många kyrkor och teologer i Sverige, även om Gerdmar uppger att de under de senare decennierna spridits över världen.

Att problematiska tankar kan leta sig fram om bibelordet får förstås helt utan hjälp från tradition eller Kyrkans lära blir tydligt i Johnny Foglanders bidrag om Jesu dop. Under tiden fram till Jesu dop hade Jesus, om än Faderns Son av evighet, till den grad avstått från sina gudomliga egenskaper att Han endast fungerat som människa till dess att Hans dop medförde den helige Andes smörjelse. Foglanders slutsats är att allt gudomligt Jesus gör är den helige Andes verk: ”Det var Anden som tillförde det övernaturliga elementet i det Han gjorde.” Intressant är att denna tolkning av personen Jesus är besläktad med teologiska positioner utvecklade under samma tid som den historisk-kritiska metod som boken i stort är en kritik av. Det bör även noteras att denna förståelse ligger nära (i min mening, farligt nära) vissa gnostiska idéer.

Sammantaget finns i boken många tankeväckande resonemang. Än det ena och än det andra kan vara av intresse för olika personer sett till deras teologiska grund och

intresse. Genomgående och ibland uttalat är att de temata som diskuteras till stor del handlar om den enskildes möte med den akademiska teologin och den historisk-kritiska bibeltolkningen. Rivs tron ned av den historisk-kritiska metoden, blir den starkare, förändras den, eller...? I denna mening blir bokens fråga personlig. Gud talar till den enskilde i bibelordet. Är teologin, och framför allt exegetiken, en nyttig hörapparat – eller en störsändare som mer eller mindre dränker tilltalet?

Martin Bergman

Teol. dr.

DOI: 10.51619/stk.v10i21.28859

Fredrik Santell. *Att bygga sitt liv i skuggan av kriget. Heribert Jansson, en existentiell biografi.* Skellefteå: Artos & Norma, 2025. 286 s.

Det är nästan alltid roligt att läsa biografier. Extra roligt är det om man får lära känna en i vida kretsar numera tämligen okänd person som Heribert Jansson (1919–96), kyrkoherde för Svenska kyrkan i Berlin under nästan 40 år under den tid då Berlin var en delad stad och kalla kriget pågick. I sin samtid var han omsusad och omskriven – och också mycket omtyckt. En mångfacetterad person: gladlynt societetslejon och allvarlig själasörjare, en person som uppskattade ett bekvämt liv men som också tog risker för att smuggla ut såväl dokument som människor ur Östtyskland.

Denna spännande persons liv får vi ta del av i Fredrik Santells *Att bygga sitt liv i skuggan av kriget*. Santell är kyrkohistoriker, präst i Svenska kyrkan och författare till flera böcker. I inledningen berättar han om ett personligt möte han som ung teologistudent hade med den då 75-årige prästen i hans hem i Lund. Han kan ännu minnas ”den intresserade blicken, det hjärtliga handslaget och den stilla, reflekterande hållningen” (s. 8), något som genomgående tycks ha kännetecknat Heribert Jansson. Det är ett gediget forskningsarbete Santell genomfört, och inte bara i ”arkivens underbara värld”; han har